

ELINA DRUKER

INLEDNING

Den snabba teknikutvecklingen under de senaste åren har på ett fundamentalt sätt påverkat litteraturens utgivningsformer, och därmed också bokmarknaden, läsvanorna och synen på läsning. Inom det barnlitterära fältet har utvecklingen inneburit att barn- och ungdomsböcker allt oftare ges ut både som fysiska böcker och via olika digitala medier, som e-böcker och ljudböcker. Barnlitterära berättelser och karaktärer ingår därmed ofta i komplexa transmediala nätverk och rör sig mellan olika medier och uttrycksformer. Den här typen av dynamiska relation till tillgängliga teknologier och publikationsformer är emellertid ingenting nytt utan barnlitteraturen och -kulturen har i alla tider skapats och formats med täta förbindelser till andra medier. Detta är också utgångspunkten för temanumret, där barn- och ungdomslitteraturen undersöks interdisciplinärt och utifrån olika litteraturvetenskapliga, mediehistoriska och intermediala perspektiv. W. J. T. Mitchells numera okontroversiella yttrande om att all kommunikation är medialt blandad, har även präglat teoribildningen inom barnlitteraturforskningen.¹ Förutom litteraturanalytiska perspektiv, uppmärksammar temanumret därför även berättelsernas materiella, visuella och performativa aspekter.

Ett medium som varit betydelsefull för barnkultur- och litteratur är televisionen, som fick sitt stora genombrott i Sverige under 1960-talet. Förutom att fungera som familjeunderhållning, sågs tv:n tidigt också som en folkbildande tillgång, och i viss mån som ett medium som erbjöd nya kulturella och konstnärliga möjligheter. I sin artikel ”Barn-tv i Skräpocen. Avfall som motiv, estetik och motstånd i barnprogrammet *Ville, Valle och Viktor upptäcker Sverige* (1970)” diskuterar Lydia Wistisen hur den undersökta tv-serien på olika sätt tematiserar miljö- och samhällsfrågor, som debatterades intensivt under 1970-talet. Hon argumenterar för att samhälls- och miljökritiken, föreningar och skräp, är en del av programmets motivsfär men även präglar dess estetiska utformning. Barnkulturen och barnprogram i tv deltar därmed i samtida samhällsfrågor och miljödebatter. Barnen ges en röst i dessa sammanhang och görs till aktiva deltagare.

Tanken om att barnkultur inte bara speglar samhället, utan även påverkar den, är en utgångspunkt som även Rebecca Brinch förmedlar i sin artikel ”Historiska narrativ och samtidens Sverige i teater för ung publik. *Ögonvittnen* som trauma-drama”. Artikeln undersöker skolelevernas möte med *Ögonvittnen*, en teaterföreställning som består

av två monologer som förmedlar vittnesmål från Förintelsen, och som hade premiär 2020 i Malmö. Artikeln anknyter till barnteaterforskning och har sin utgångspunkt i receptions- och föreställningsanalytiska metoder. Syftet är att undersöka barnpublikens möte med ämnen som inkludering, rasism och utsatthet, frågor som teaterföreställningen ställer till sin publik. Därmed kan den undersökta teaterföreställningen förstås som del av en pågående trauma-process, både med anknytning till vittnesmål om Förintelsen och med kopplingar till den europeiska flyktingkrisen 2015.

Minne och trauma är centralt även i Silje Neraas artikel ”Avtrykk av den europeiske flyktningkrisa i 2015. Minnearbeid i fire norske barnekulturelle verk” som undersöker fyra barnkulturella verk som på olika sätt tematiserar faktiska händelser och berättelser från flyktingkrisen. Med utgångspunkt i en barnlåt och en tillhörande musikvideo, en ungdomsroman och två teaterföreställningar, alla utgivna under 2016 och 2017, undersöker Neraas vad dessa verk förmedlar om flyktingkrisen. Detta innebär ett interdisciplinärt litteraturbegrepp som även innefattar bilder, samspel mellan musik och text och scenframställningar. I artikeln diskuteras hur kollektiva förståelser och kulturella minnen formas genom en förmedling av dessa händelser via olika medier. I samtliga undersökta fall, finns en nära relation till nyhetsmediers bevakning av krisen, specifika bilder eller händelser, men i vissa fall förändras och omformas budskapet eller förståelsen av händelserna i förmedlingen via andra medier.

Utöver nyhetsrapportering via etablerade etermedier, nådde många av bilderna och berättelserna från flyktingkrisen barn och ungdomar via sociala medier och via influerare eller Youtubers. Den snabba medieutvecklingen har generellt lett till nya konsumtionsmönster och läsvanor i samhället och enligt Statens medieråd har barns och ungas medieanvändning och användningen av digitala kommunikationskanaler ökat markant sedan 2010.² Denna utveckling speglas även i den barnlitterära bokmarknaden där digital utgivning, böcker som laddas ned i hemdatorn, läsplattan eller mobilen, liksom ljudböcker, snabbt har blivit en allt större del av bokmarknaden. Samtidigt finns det en lång tradition av exempelvis ljudinspelade berättelser för barn i Sverige och barnlitteraturen kan på många sätt ses som en föregångare i ljudbokens utveckling.³ Redan vid förra sekelskiftet finns det exempel på analoga varianter av ljudböcker för barn, men det var framför allt under 1940- och 1950-talet som ljudinspelningar av barnlitteratur blev tillgängliga för en bred publik – långt innan motsvarande utbud eller marknad för vuxna fanns.

Under det senaste decenniet har även sociala medier fått betydelse för den barnlitterära utgivningen. Sedan 2010-talet har flera bloggare eller Youtubeskapare med barnpublik även gett ut böcker och ljudböcker för barn. De mest sålda barn- och ungdomsböckerna i Sverige 2022 var dels *Skurkskolan*, skriven av Youtube-humorgruppen IJustWantToBeCool och *I Spelmästarens händer* av Youtubeduo Tomu och Yumi. Detta fenomen diskuteras av Jakob Olsson i hans artikel ”YOUTUBE-SUCCÉN NU I BOKFORM! IJustWantToBeCool, Yumi, Tomu och konvergensmaskinen”. Olsson utforskar hur böcker av dessa internetpersonligheter löser upp gränser mellan barnlitteraturen och den internetkultur som de tänkta läsarna ofta är både insatta och delaktiga i. Böckerna kan därmed ses som ett uttryck för en samtida konvergenskultur, där skapare, publik och berättelser verkar i ett komplext nätverk av samspelande medier. I sin artikel om Youtubeskaparnas storsäljande barnböcker visar Olsson hur transmedieringen av karaktärer och berättelser från Youtube till bokform utgör en

kärna för böckernas estetik och uttryck. Därmed löser dessa barnlitterära berättelser upp gränserna mellan barnböcker och internetkultur.

Artiklarna i detta temanummer illustrerar på olika sätt hur barnlitteraturen och barnkulturen formas och utvecklas i relation till andra medier. Det som framträder är en konstant rörelse mellan olika medier, bilder och berättelser. För att låna Janina Orlovs tankar i hennes essä ”Vad är litteratur”, som inleder detta temanummer, ”litteratur är språk och språket är föränderligt och befinner sig i oavbruten rörelse”.

Noter

- 1 W. J. T. Mitchell, *What Do Pictures Want?: The Lives and Loves of Images*, (Chicago: University of Chicago Press, 2005).
- 2 Sammanfattning av Statens medieråds rapport ”Ungar & medier 2023”, hämtad 2023-11-16, <https://www.statensmedierad.se/4.64ac90fo18a9322e1627a21.html>.
- 3 Ann Steiner & Karl Berglund, *Barnlitterära strömningar. Om ljudböcker för barn, [elektronisk resurs]*, (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022), 66. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:di-va-463865>.